

När barnet föddes.

Anteckningar om gamla seder och bruk i Bohuslän.

Ur boken Snapphanar och andra i gamla tiders Bohuslän

Utgiven 1969 Av Sven Rydstrand

När en kvinna förr i världen skulle föda eller hade fött barn, var hon omgiven av mycken mystik och många vidskepliga föreställningar. Sålunda måste hon vistas inomhus i flera veckor, innan hon skulle föda, och hon fick inte gå ut ur huset, förrän "barsölet" hållits, barnet blivit "kristnat" och hon gått "i körke", som det hette. Medan barnsängskvinnan ännu låg till sängs, fick hon emellertid nästan alltid besök av sina grannkvinnor eller släktingar och bekanta, som kom för att titta till henne och beskåda det nyfödda barnet.

Vid ett sådant tillfälle hade kvinnorna alltid med sig presenter till barnet samt s.k. "förning" eller "skaffning", som det också kallades. Detta bestod vanligen av flera olika sorters bröd, tårtor, äggostar samt mestadels också en "slanke" brännvin, om vi går så långt tillbaka som till början av 1800-talet. Det blev då kalas, och detta kallades för "tittöl". Det gick vid sådana tillfällen ibland ganska livligt till. Ofta drack kvinnorna sig fulla. Ja, det hände t.o.m. att även barnsängskvinnan själv tog sig för mycket av det goda.

Själva "barsölet" eller "barnsölet", som det väl egentligen från början hette, hölls, när barnet skulle döpas eller "krestnas", som man sade. Som regel gjorde man detta en vecka eller så efter födelsen, men det kunde också hända, att man väntade längre med dopet, när man ämnade göra särskilt stora dopkalas, vilka ju fordrade längre tids förberedelse. Vi finner av gamla protokoll från 1700-talets Bohuslän, att prästerna ofta varnar folk för att uppskjuta dopet så länge, därför att det hände mer än en gång att barnet dog strax efter födelsen, och då förblev det alltså odöpt. Men föräldrarna ville gärna göra ett stort dopkalas och bjuda många, ty de väntade därvid, att barnet skulle få många presenter eller "faddergåvor", som det hette.

För att under tiden innan det nyfödda barnet välsignats genom kyrkan och dess dop, skydda det mot onda makter, brukade modern rita ett kors över barnets kläder, då hon lindade det. Det var också bra, att hålla stål över barnet. Detta var gamla hedniska bruk, som dock levde kvar till långt fram på 1800-talet.

Själva dopet ägde ofta rum hemma på gården, eller också bar man barnet till kyrkan eller prästgården för att få det döpt. I vilket fall som helst skulle det vara kalas på gården. Så är ju sed ännu, men under tidigare århundraden var dopkalasen mycket mera storslagna än nu. Då varade de ofta i flera dagar. Det åts och dracks utan måtta på sina håll, så att deltagarna blev grundligt magsjuka efteråt. Som minne härav kan man ännu i dag någon gång få höra ett gammalt talesätt, som lyder så här: "*De va värre än på de värste barsöl*".

De vidskepliga föreställningarna vid barnafödandet började redan vid avlandet. Då kunde det nämligen hända att mannen, om det gällde det första barnet – höll en stålsak, t.ex. en kniv i munnen för att det säkert skulle bli en gosse. Ty det första barnet i familjen borde vara en gosse, ansåg man, annars var det inte lyckligt. Dock var det inte alltid, som man lyckades ändra på naturens ordning. Det första barnet blev sålunda inte alltid en gosse. Lika ofta var det en flicka. Och mången gång hände det, att hela barnkullen kom att bestå av flickor. Detta ansåg man vara särskilt olycksbådande.

Medan kvinnan var havande, hade hon mycket att iakttaga, om hon skulle hålla sig till gamla seder och bruk. Det ansågs nämligen, att barnakvinnan stod under onda makters påverkan. Man menade också, att själva barnafödandet var något ont och orent. Barnaföderskan sades ha "hedna hud", innan hon hade "gått i körke", och det nyfödda barnet ansågs vara "hedet", innan det blev döpt. Men inte nog med detta. Denna hedendom ansågs också vara smittosam i allra högsta grad. Därför fick man inte besöka ett nyfött barn eller dess moder, förrän man med sin hand tagit på "ommen", d. v. s. den stora, öppna spisen i köket, eller rört om bland eldbränderna där. Om man så gjorde, skulle de onda makterna nämligen inte bita på en.

Barnaföderskan fick inte heller gå ut "under bar himmel", innan prästen hade läst över henne i kyrkan. Allt, som hon tog i eller tittade på, förblev nämligen orent. På sina håll i Bohuslän sade man, att kvinnan hade "rivit ned ommen" därigenom att hon fött barn. Vad man härmed ursprungligen menade, är dock numera bortglömt.

Ända in på 1900-talet har man haft den föreställningen här, att om en havande kvinna såg något fult eller vanställt, t.ex. någon vanför människa, så skulle det väntade barnet ta intryck därav. Såg hon en hare, när hon var havande, så skulle barnet bli harmynt o. s. v.

För blott några få år sedan hörde jag talas om en person på Tjörn, som var mycket starkt sexuellt betnad, d. v. s. han var "galen efter fruntimmer", som det heter på bygdespråket. Sagesmannen berättade, att det nämnda lytet berodde på, att mannens moder, när hon väntade sitt barn hade fått titta på, då ett sto betäcktes. Detta hade modern själv omtalat, och liknande berättas det från flera andra ställen i Bohuslän. Folk tror ännu i dag på sådant.

I biskoparnas visitationsprotokoll från 1700-talets Bohuslän finner vi ofta huru de uppmanat havande kvinnor att vid sina kyrkobesök eller då de vistades ute bland folk, binda ett kläde för ansiktet, så de inte fick tillfälle att se på vanskapta människor. Ty barnet tog intryck, menade de, av sådana syner och kunde framföras vanskapt. Det är märkligt, att även så lärda män som biskoparna hade sådana vidskepliga föreställningar. Numera har man i varje fall svårt att tro det.

Vid dopet gav man också namn åt det nyfödda barnet. Vanligen fick det flera namn, ty man ville uppkalla det efter så många förfäder som möjligt. Ofta var det sed att ta samma namn, som kungar, prinsar och prinsessor hade, men man efterapade även andra stora mäns och kvinnors namn.

Beträffande dopnamnen i Bohuslän under gångna tider må det antecknas såsom märkligt, att flera härader och socknar hade sina särskilda namn, som inte brukades nämnvärt på närgränsande orter. Sålunda var namnen Rutger, Martin, Berndt, Petter och Olaus särskilt vanliga mansnamn på Tjörn men inte i det övriga Bohuslän. I Bullaren och Sörbygden var namnet Johannes mycket vanligt. Andra mansnamn, som var mycket använda över hela landskapet under 1800-talet, var Anders, Nils, Lars och Sven.

Kvinnonamnen har ändrats mera under det sista århundradet än mansnamnen. Sålunda är det inte vanligt, att man numera döper en flicka till Borta eller Maret, Gidsela eller Rebecka, Barbara eller Pernilla, Iskaria eller Petronella, men sådana namn var vanliga förr, åtminstone under 1700-talet och även in på 1800-talet. Däremot fanns det inga flickor då, som hade sådana namn som Rosa, Siri, Astrid, eller Linnea. Dessa synes blott höra det innevarande seklet till.

Prästerna hade mycket att säga till om vid namngivningen förr i tiden. I gamla protokoll kan vi finna, huru de av biskoparna uppmanades att se till att man gav anständiga namn åt barnen. Det berättas också om präster, som helt enkelt själva bestämde, hurdana namn barnen skulle ha, då föräldrarna kom med alltför tokiga namnförslag. I allmänhet gillade dock prästerna, att barnen uppkallades efter bibliska gestalter. Därav kom det sig, att man i äldre tider hade många personer, som hette Abraham, Isak, Jakob, Tomas, Natanael m.fl. Ja, man kunde även finna flera, som hade ganska besynnerliga namn, t.ex. Abemedrik.

Barnet skulle bäras till dopet av flera stycken s.k. faddrar, vanligen fyra eller sex till antalet. Dessa faddrar utvaldes vanligen ur den trängre bekantskapskretsen. Men det var inte ovanligt, att man kallade mera förmöget folk att stå fadder, ty av dem väntade man större fadderåvor. Dock kunde i regel en bonde inte gå till herrskapsfolket och begära att de skulle stå fadder till hans barn, såvida de inte var grannar till honom eller det var andra omständigheter som spelade in, t.ex. släktförhållanden. Det skulle vara gifta folk, som stod fadder, och båda makarna skulle vara med. Faddrarna skulle ha uppsikt över barnets fostran och vård, ifall föräldrarna skulle falla ifrån.

Om barnet vid födelsen var mycket svagt och man ansåg, att det inte skulle komma att leva så värst länge, fick man döpa det hemma själva eller med biträde av barnmorskan. Detta kallades för "nöddop". Blev barnet sedan vid liv, måste nöddopet bekräftas i kyrkan av prästen, men barnet skulle dock inte döpas på nytt, som många hade för sig.

Om vid dopet i kyrkan eller prästgården fanns två barn, en gosse och en flicka, som skulle döpas samma dag, så skulle enligt gammal sed gossen döpas först. Denna sed förekom ända fram på 1800-talet och härstammade från hedna tiden, då man ju högre värderade ett gossebarn än en flicka och f. ö. inte lät alla flickebarn leva. Det finns ju även i våra dagar människor, som anser, att mannen har högre värde än kvinnan. Detta är en rest av förfädernas åsikter. Dessbättre synes emellertid sådana synpunkter numera vara föråldrade, och kvinnan har blivit jämlik med mannen. Därigenom har även mystiken kring barnafödandet försvunnit alltmer och mer.

Av de här gjorda anteckningarna finner vi alltså, att man förr i tiden hade stort intresse kring barnaföderskan och det nyfödda barnet. Numera tar man det inte så allvarligt, när en ny människa ser dagens ljus för första gången. Man är inte bunden vid de gamla traditionerna längre.